

Mareš

Roč. VI. č. 2

Február 1995

Štátny oblastný archív v Prešove

Štátny oblastný archív v Prešove má pôsobnosť na území severovýchodného Slovenska v bývalej Šarišskej a časti Zemplínskej župy. V jeho spádovej oblasti sú archívy okresov Prešov, Bardejov, Svidník, Humenné a Vranov nad Topľou. Štátny oblastný archív nadväzuje na bývalý archív Šarišskej župy, ktorý bol zriadený v roku 1783. Umiestnený bol v župnom sídelnom dome v Prešove na Slovenskej ulici, ktorý bol v roku 1781 zakúpený od Štefana Dessewffyho a v roku 1785 prispôsobený pre potreby župy. Archivné depo v župnom dome bolo znadené v roku 1809, kedy došlo k rekonštrukcii a usporiadaniu materiálu čiastočne zničeného a poškodeného veľkým požiarom v roku 1807. Bývalú väzenskú kaplnku vtedy prispôbili na archivné depo. Tu boli archivné materiály uložené po celý čas trvania župy. Archív sa postupne rozširoval o písomnosti iných inštitúcií. V rokoch trvania Slovenskej republiky o písomnosti Šariško-Zemplínskej župy. Archív veľmi utrpel pri bombardovaní mesta v decembri 1944, kedy časť písomností bola zničená vodou a požiarom. Pracovníci ONV, ktorý sídlil v tej istej budove,

vykonali najnutnejšie práce na jeho záchranu. V roku 1949 vznikol pri KNV v Prešove Krajský archív, počas činnosti ktorého boli skompletizované fondy Šarišskej a Šariško-Zemplínskej župy a bol k nim vyhotovený súpis. Práce na spracovaní a prísune nových fondov sa začali sľubne rozvíjať, keď sa 1. 10. 1954 znadil v Prešove Štátny archív ako vedecko-výskumný ústav. Ostal umiestnený v pôvodnej budove, ktorá nevyhovovala z kapacitných dôvodov. Pre archív sa hľadali nové, vyhovujúce priestory, ale až v roku 1958 sa naskytla možnosť presťahovať sa do časti budovy bývalého evanjelického kolégia. Archív bol síce na Hlavnej ulici, v centre mesta, čo oceňovali ako bádatelia tak i pracovníci, avšak kapacita depotov sa čoskoro ukázala ako nedostatočná (v budove boli umiestnené i iné inštitúcie), pracovné podmienky boli ťažké - nedostatočný priestor nedovoľoval preberať ďalší archívny materiál (nové priestory sa dali získať len vnútornou skartáciou) a pracovným podmienkam sa prispôbovala aj archívna činnosť. Sprístupňovanie archívnych fondov a zbierok sa orientovalo na reinventarizáciu a katalogizáciu. Situáciu bolo treba znovu riešiť sťahovaním do väčších priestorov. Stalo sa tak v roku 1993 odkedy je Štátny oblastný archív umiestnený v mestskej časti Prašova, bývalej samostatnej obci, Nižná Šebastová, v budove františkánskeho kláštora. Františkánsky kláštor bol postavený v roku 1634 ako jednoposchodový objekt, v 18. storočí prbudlo ďalšie poschodie. Po násilnom odchode rádu v roku 1950 budova slúžila na rozličné účely. V sedemdesiatych rokoch už bola veľmi zničená a jej obnovy sa ujala Krajská správa pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody. Vykonala sa rozsiahla rekonštrukcia, včetně statického zabezpečenia, výmeny strešnej konštrukcie a strešnej krytiny, podláh, schodov, okien a fasády. Reštaurovaný bol karcer so zaujímavou nástennou maľbou. Cítilo sa postupovalo pri vnútornej revitalizácii budovy - aby sa nič nezmenilo na vnútornej dispozícii, ale aby sa pritom maximálne využili priestory kláštora na sklady, pracovne, bádateľňu a knižnicu. V podstreší sú umiestnené ubytovacie priestory a konferenčná miestnosť. Na prizemí je umiestnená knihvazbačská dielňa. Presťahovaním štátneho oblastného archívu do nových priestorov sa vytvorili optimálne podmienky pre uloženie materiálu, ale sa neobyčajne zlepšili aj pracovné podmienky pre odbornú činnosť pracovníkov, najmä v porovnaní s bývalým pracoviskom.

Štátny oblastný archív v Prešove so svojimi necelými 3000 bežnými metrami archívneho materiálu a 213 fondami je najmenším oblastným archívom na Slovensku, čo však vyvažuje bohatstvo a význam jeho fondov.

Nosným fondom je fond Šarišskej župy, verejnosprávny výbor Šarišskej župy, slúžnovské úrady, Šarišsko-Zemplínska župa, KNV v Prešove, Župný súd, Mestský delegovaný súd a Krajský súd v Prešove. Lahôdkou pre medievalistov sú archívy šľachtických rodov Druget - Humenné, Stárai - Michalovce, Us - Uzovce, Farkaš - Záborské, Giláni - Fričovce, Berzevici - Brezovica, Panstvo Snina, Stakčín a iné. Využívajú sa však len sporadicky. Často prezentovaná je zbierka cirkevných matrik. Pracovníci archívu sústavne vybavujú množstvo žiadostí o genealogické rešerše našich občanov i krajanov z USA a Kanady. Bohužiaľ, matrinky sú vo veľmi zlom fyzickom stave. Je nutné ich reštaurovať čo najskôr a preto hneď ako budú v ŠOBA Levoča vyhotovené ich kópie, bádateľom na nazretie sa budú poskytovať len tieto. Pretože sa zlepšili priestorové možnosti štátneho oblastného archívu, boli zo ŠOBA Levoča delimitované viaceré fondy, z ktorých najväčší, Riaditeľstvo štátnych lesov a majetkov v Solivare, má 337 b.m. Naopak, v rámci reštitučných nárokov cirkvi, bol Gréckokatolíckemu biskupstvu v Prešove odstúpený z inventarizovaný fond - Gréckokatolícke biskupstvo v Prešove (207.78 b.m.). V ŠOBA Prešov bola vyskošená aj pracovníčka archívu Gréckokatolíckeho biskupstva. Gréckokatolíckemu biskupstvu bude odstúpený i fond Červený Kláštor (1.2 b.m.) z listinným materiálom zo 14. storočia (Červený Kláštor od 19. storočia tvoril časť jeho majetkovej základne). Materiál sa urýchlene mikrofilmuje v ŠOBA Levoča, aby bol i v budúcnosti prístupný širšej bádateľskej verejnosti. Do dočasného depozitu bol prevzatý zo ŠOKA Prešov fond Magistrát Prešov, čím sa pomohlo ŠOKA Prešov dočasne vyriešiť zlu priestorovú situáciu. Keďže fond je od roku 1550 nespracovaný, hneď sa pristúpilo k jeho usporiadaniu a inventarizácii. Urýchlene spracovanie fondu je dôležité v súvislosti s plánovaným napísaním nových dejín Prešova. Okrem tohoto fondu materiál v ŠOBA Prešov je spracovaný cca na 80 % formou inventárov a katalógov. Okrem sprístupňovania fondov a zbierok pracovníci archívu (archív má 10 odborných pracovníkov) vedú bežnú administratívnu agendu, sústavne vybavujú množstvo genealogických rešerší, vyhľadávajú pre občanov materiál k zdokumentovaniu ich reštitučných nárokov. Venujú sa i vedecko-výskumnej činnosti, ktorá je orientovaná na dejiny miest, reformácie, slovenskej emigrácie a knižnic. Štátny oblastný archív tak okrem úradnej činnosti spĺňa i kritéria vedecko-výskumného pracoviska.

Milica Bodnárová

Aktivity pracovníkov, bádateľská a správna agenda v roku 1994

Po presťahovaní Štátneho oblastného archívu v Prešove do adaptovaných priestorov kláštora v Nižnej Šebastovej, sa priestory na uloženie archívneho materiálu nielen zväčšili, ale i skvalitnili a skultúrili. Oceniť to môže najmä široká bádateľská obec. Skvalitnili sa služby pre bádateľov, získali sme lepšie vybavenú študovňu, ako aj samostatnú miestnosť na čítanie mikrofilmov. Hoci čítací prístroj je už zastaralý a archívnu by sa zišiel nový, modernejší.

V roku 1994 navštívilo náš archív 219 bádateľov, z toho 31 zahraničných, najmä z USA. Bádateľských návštev bolo 595. Záujem bádateľov sa sústredil najmä na regionálne a miestne dejiny, genealógiu, cirkevné dejiny, dejiny školstva a i. Napr. docent univerzity v Anglicku v Portsmouthe sa zaujímal o michalovské evanjeliáre a bude pokračovať v ich štúdiu v roku 1995. Historičku z Izraela zaujímala židovská otázka počas Slovenského štátu. Profesor z FF UPJŠ v Prešove zbieral materiály ku stému výročiu Greckokatolíckeho-ruského učiteľského ústavu v Prešove. Pracovníci múzea v Humennom zhromažďovali materiály o rímskej otázke pre múzeum Rómov v Humennom. Prednostov obcí zaujímali najmä dejiny ich obce, pátrali po obecných erboch. Pamiatkári hľadali plány a návrhy vzácnych budov, ktorých je v našom regióne veľa.

Hoci enormný záujem širokej verejnosti o reštitúcie a rehabilitácie už opadol, naďalej trvá záujem o prinvrátenie združstevnených alebo zostátnených majetkov, zápčty odpracovaných rokov pre úrad dôchodkového zabezpečenia, výpisy z matrik, odpisy vysvedčení o ukončení škôl a i. S tým pramo súvisí aj správna agenda. Za rok 1994 sme vyhotovili 500 výpisov a odpisov z archívnych materiálov, ako aj rôznych potvrdení a informácií. Naďalej je vysoký aj počet genealogických rešerší pre zahraničných, ale aj domácich žiadateľov. V roku 1994 118 pre zahraničných a 10 pre domácich žiadateľov. Archív poskytuje aj xerokópie z archívnych materiálov a ku štúdiu slúži bádateľom aj rozsiahla archívna knižnica.

V roku 1994 prišlo do archívu 5 exkurzií. Spolupracovali sme so slovenskou televíziou - štúdiom v Košiciach. Krajskou pamiatkovou správou, židovským múzeom v Bratislave, ale tiež s múzeami v Prešove, Svidniku a Humennom, školami a inými inštitúciami v našom regióne. Časťami

návštevníkmi archívu boli aj študenti archívnickva na FF UPJŠ v Prešove (zarovení v archíve vykonávali aj odbornú prax), ale tiež študenti iných vysokých a stredných škôl, ktorí využívali archívne materiály ku seminárnym a diplomovým prácam. Medzi atraktivity archívu patrí aj karcer s farebnými dobovými maľbami, ktorý je príťažlivý najmä pre exkurzie. Väčším skupinám poskytujeme tzv. veľkú zasadačku v podkroví. Tu sa uskutočnilo aj školenie archívárov z okresných a štátnych oblastných archívov o správnych poplatkoch, ktoré viedol dr. E. Sioboda a dr. M. Španková. Školenie bolo spojené s exkurziou.

S radosťou môžeme konštatovať, že záujemcov o históriu pribúda a tým sa zvyšuje aj počet návštevníkov v našom archíve.

Z. Šcamburová

Knižnica

Knižnica ŠOBA v Prešove vznikla pri býv. Šariško-zemplínskej župe zo zbierok zákonníkov a nariadení. Postupne bola dopĺňaná, najmä za Bachovho absolutizmu, ale i neskôr knihami predovšetkým z oblasti verejnej správy, súdnictva, histórie

Knižnicu prvýkrát usponadal župný archívár Viktor Dvorcsák v rokoch 1906 - 1910, ale v priebehu vojny bolo usponadanie narušené.

Postupne bol knižničný fond doplnený publikáciami, ktoré sa týkali aj umenia, kultúry, jazykovej a literárnej histórie. V súčasnosti sa zhromažďujú predovšetkým publikácie z histórie, archívnickva a pomocných vied historických, archívne časopisy a zborníky, historické časopisy, ale aj beletria, encyklopédie, slovníky, regionálna tlač, publikácie o kultúrnych a historických pamiatkach a prírode Slovenska.

V súčasnosti má knižnica vyše 5000 titulov. Je na ňu vyčlenená veľká miestnosť s účelovými regálmi, ktoré umožňujú formátovo-poradové usponadanie, ktorým sme minulý rok nahradili prírastkové usponadanie. Ušetnilo sa tým miesto a umožnilo ukladanie viacväzkových publikácií vedľa seba, čo pri prírastkovom usponadaní nie je možné.

K dispozícii je autorský a systematický katalóg, v ktorom sú knihy rozdelené do vecných skupín. V budúcnosti sa počíta so spracovaním

kníhnice prostredníctvom počítača. Príbudne aj názvový katalóg a systematicky bude usporiadaný podľa nových kritérií.

Prevažná väčšina knižných prírastkov je získaných kúpou. V súčasnosti sú však nákupy z finančných dôvodov obmedzené na minimum.

Periodická literatúra - časopisy, zborníky, ročenky ale aj zbierky zákonov, úradné vestníky, cudzí sprievodcovia po archívoch a pod. sú uložené v osobitných regáloch.

K najstarším publikáciám patria diela - J. Damascenus: Opera omnia. Basielae 1575, St. Verbóci: Opus tripartitum iuris consuetudinarii incliyti Regni Hungariae. Tymavia 1696, J. Tirinus: Commentarius in sacram scripturam. 1706, Sammlung aller K. K. Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1740 bis 1780 - 6 dielov vyd. vo Viedni v r. 1786, Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die K.K. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesätze - 9 dielov vyd. vo Viedni v r. 1786-1789 a Soudní řád civilní pro Uhry, Chorvátsko, Slavonsko, vojvodství Srbské a banát Temešský, vyd. vo Viedni v r. 1852.

Zaujímavé sú nariadenia týkajúce sa školských a predškolských zariadení - Utasítás közgazgatás i bizottságok számára a kisdédváros', vyd. v Budapešti v r. 1892 a Utasítás a polgári közsegekszemára a népiskola közoktatás, vyd. v Budapešti v r. 1876.

Bádatelia pri štúdiu najviac využívajú štatistiky - Magyar staistikai évkönyv z rokov 1893 - 1918, schematizmy 1825 - 1908, kalendáre 1786 - 1840, pri genealógiach publikácie od B. Kempelena Magyar nemes családok vyd. v Budapešti v rokoch 1911 - 1915 - 9 dielov a Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel - 11 dielov vyd. v Budapešti v r. 1857 - 1865.

Vyhľadávané sú publikácie k regionalným dejinám Šanša. Poslucháči archívnictva a histórie na FF UPJŠ využívajú pri štúdiu publikácie k dejinám Prešova, odbornú archívnu literatúru, príručky, periodiká, publikácie k dejinám správy, biografie významných osobností, encyklopedie, lexikóny, náučné slovníky a pod.

Publikácie z archívnej knižnice požičiavame prezenčne, v mimoadných prípadoch aj mimo bádateľne archívu.

V. Verdonová

Evanjelické kolégium

Budova Kolégia v 2. polovici 19. storočia

K najcennejším i bádateľsky najvyužívanejším fondom v našom archíve patrí fond Kolégium východného dištriktu evanjelickej a.v. cirkvi na Slovensku v Prešove. Táto cirkevná škola vznikla 18. novembra 1665, keď zástupcovia protestantských stavov, slobodných kráľovských miest a evanjelickej cirkvi proklamovali v Košiciach založenie novej školskej inštitúcie. Na jeseň 1667 sa začalo vyučovanie v novej školskej budove, ktorá bola postavená za výdatnej pomoci cirkvi, mesta a dobrovoľných darov.

Dejiny školy boli pohnuté, viackrát bola zatvorená, hrozilo jej zrušenie, ale jej činnosť bola napokon znovu obnovená. Z pôvodného 10-tredného gymnázia sa postupom času vyvinula škola akademického typu. V

II. polovici 19. storočia tvorilo Kolégium už niekoľko ústavov: gymnázium, právnická a teologická akadémia a učiteľský ústav. Škola mala najlepšie predpoklady stať sa univerzitou, ale plány na jej dobudovanie boli prerušené vojnou. Po roku 1918 bola obnovená už iba činnosť kolegiálneho gymnázia a prechodne aj učiteľského ústavu, ale ten bol v roku 1924 poštátnený. Gymnázium pôsobilo až do roku 1944. Po skončení II. svetovej vojny bolo i ono spolu so stredoškolským internátom poštátnené. V roku 1959 budova Kolégia prestala byť majetkom cirkvi a do svojej správy ju prevzalo mesto Prešov, ktoré ju rozdelilo medzi kultúrne, školské a vedecké inštitúcie. Evanjelickej cirkvi bola budova znovu vrátená v roku 1992.

Jednou z inštitúcií, ktoré dočasne sídlili v budove Kolégia bol aj Štátny oblastný archív v Prešove, ktorý zároveň prevzal kolegiálny archív. Od svojho vzniku si Kolégium ukladalo významné písomnosti do vlastného archívu. Počas búrlivého obdobia existencie školy bol tento archív často ohrozený a poškodený, takže mnohé významné dokumenty chýbajú a časť materiálu (hlavne písomnosti právnickej akadémie) bola po roku 1919 odvezená do Maďarska.

Fond Kolégia tvoria listiny, listy, knihy, spisy, účtovný materiál, plagáty, mapy a fotografie. Snáď najcennejšou je zakladajúca listina školy z 18. novembra 1665 s podpismi a pečatami ustanovujúcich predstaviteľov. Pre sledovanie vývoja školy majú veľký význam výročné správy, ktoré boli každoročne vyhotovované vedením. Sú v nich zachytené všetky údaje o počte študentov, vyučovacích hodinách, študijných výsledkoch, o stave školského majetku, o najvýznačnejších školských udalostiach i najkvalitnejších školských prácach. Veľmi cenné sú matryky školy, do ktorých sa zapisoval každý študent, jeho študijný odbor, školský rok, pôvod a rôzne nacionálne. Z nich sa dozvedáme, že medzi študentov prešovského Kolégia patrili aj takí významní dejatelia ako bol M.M. Hožďa, Š. M. Daxner, K. Banšell, J. Záborský, P. O. Hviezdoslav a iní. Každodenný život školy odzrkadľujú učebné rozvrhy, tiché denníky, klasifikačné výkazy, výkazy o záverečných skúškach a pod.

O zmýšľaní, zaujmom, trávení voľného času, či o potrebách vtedajších študentov hovoria písomnosti rozličných spolkov a krúžkov, ktoré existovali pri škole, ale i zápisnice z porád a zasadaní učiteľského zboru. Na tých sa prerokúvajú nielen otázky prospechu ale i nedisciplinovanosť študentov, rôzne priestupky, ba aj otvorená revolta voči vtedajšiemu štátnemu systému (na ňu doplatili poniektorí vyúčením zo školy). O školskej politike v

minulosti svedčia inštrukcie, vládne či župné nariadenia a rôzne úpravy školských záležitostí.

Z dochovaných účtovných písomností, pokladničných denníkov a kníh si môžeme urobiť obraz o školskom majetku, príjmoch a výdavkoch školy, o výnosoch z darovaných majetkov, o platoch profesorov a zamestnancov, štipendiách študentov, či o poplatkoch a daniach kolegiálnych ústavov. Napokon zaujímavé sú i plány a návrhy budovy školy, mapy, atlasy, rôzne učebné pomôcky, plagáty k výročiam a oslavám, fotografie členov učiteľského zboru a študentov.

Bohatý a rôznorodý materiál umožňuje sledovať život a prácu študentov a profesorov školy, ktorej patrí nezastupiteľné miesto nielen v dejinách Prešova ale i celého Slovenska.

D. Pellová

Župné fondy v ŠOBA Prešov

V ŠOBA Prešov sa v súčasnosti nachádzajú písomnosti troch žúp: Šarišskej, Zemplínskej a Uzskej. Práve fond Šarišskej župy patrí medzi základné fondy nášho archívu.

Počiatky župného usponadania regiónu Šariša siahjú do 12. storočia, keď toto teritórium bolo súčasťou komitátu Nový Hrad. Počiatky existencie samotnej Šarišskej župy sú doložené od prvej polovice 13. storočia. Počas svojej existencie bolo územie župy svedkom mnohých rušných udalostí. Od roku 1918 bolo celé územie Šarišskej župy včlenené do novovzniknutej Č-SR. Šarišská župa, ako i ostatné župy na Slovensku, bola dňom 31. 12. 1922 zrušená a včlenená do veľžupy Košickej.

Písomnosti Šarišskej župy sa zachovali od polovice 16. storočia a ich časť bola spracovaná už v minulosti. Najstaršie známe usponadanie písomností a kníh vykonal pre obdobie 1560 - 1750 Ján Záturecký v rokoch 1750 - 1753. O rok neskôr usporiadali župné písomnosti Žigmund Péchy a Gabriel Berzeviczy. V roku 1783 bol zriadený úrad župného archívára, no ich mená poznáme až od roku 1845: Ambróz Hodossy (1845 - 1856); Alexander Fekete (1856 - 1905), Viktor Dvorcsak (1905 - 1918) a Ignác Bartošik (1919 - 1922). Záslužnú prácu vykonal najmä A. Fekete, ktorý vyhotovil viacero

archívnych pomôcok, ktoré sa zachovali do súčasnosti a stali sa východiskom pre zostavovanie novších inventárov a katalógov.

Fond Šarišskej župy obsahuje materiál, pochádzajúci z obdobia 1561 - 1922. Vnútorne je chronologicky rozčlenený na tri skupiny, s menšími časovými presahmi. Skupina A obsahuje materiál z obdobia stavovskej župnej samosprávy (1561 - 1848), skupina B materiál z obdobia absolutizmu a provizória (1849 - 1867) a skupina C materiál z obdobia dualizmu a Č-SR (1867 - 1922). Uvedeným chronologickým kritériom sa riadili zostavovatelia väčšiny archívnych pomôcok. Tam, kde to povaha materiálu vyžadovala, existujú i presahy z jednej skupiny do druhej.

Skupinu A tvorí najstaršia časť zachovaných písomností, ktorá je spracovaná vo forme katalógov a inventárov. Spisovú časť materiálov s príslušnými registratúrными pomôckami z obdobia 1561 - 1789 spracoval A. Lukáč v kombinovanom inventári a indexe, pričom vychádzal z usporiadania, vypracovaného v minulom storočí archivárom A. Feketem, ktorý pri manipulácii s písomnosťami rozdelil materiál do 7 skupín (administratívne úpravy, administratívne spisy, administratívne nepoužiteľné spisy, krajinské a župné záležitosti, osvedčenia a dokumenty, daňové úpravy, daňové spisy). Najstaršie knihy Šarišskej župy spracoval v 70.-80. rokoch F. Uličný v piatich katalógoch. Prvé dva obsahujú najstaršie knihy Šarišskej župy (knihy odpisov listín, knihy protestov a citovaní, zápisnice župných zhromaždení), ktoré zachytávajú obdobie 1561 - 1645. Ďalšie tri katalógy obsahujú výlučne zápisnice župných zhromaždení z obdobia 1656 - 1710. Sú to precízne spracované archívne pomôcky, ktoré poskytujú bádateľom orientáciu v materiáloch náročných na čítanie.

Spisový materiál z rokov 1790 - 1823 (s presahmi do r. 1828) je tematicky rozdelený do 21 skupín. Doposiaľ nie je spracovaný vo forme archívnych pomôcok, avšak existujú k nemu použiteľné registratúrne pomôcky. Do budúcnosti vzniká otázka jeho spracovania. Je zrejme, že bádateľ, ktorý nie je jazykovo a paleograficky pripravený zvládnuť registratúrne pomôcky, nemôže zvládnuť ani príslušný spisový materiál. Na strane druhej je potrebné pripomenúť, že orientácia v registratúrnych pomôckach je vzhľadom na ich rozsah náročná i pre bádateľov s príslušnými i znalosťami. Navyše, archívne pomôcky by umožnili získať základný prehľad o príslušnej časti fondu i pre bádateľov, ktorí nemajú náležitú jazykovú prípravu.

Vyššie uvedené sa vzťahuje i k župným písomnostiam z obdobia 1824 - 1849, ako i na celú skupinu materiálov B (1849 - 1867), ktorá je rozdelená do 17 skupín.

K materiálom skupiny A a B je vypracovaný inventárny zoznam D. Pellovej, ktorý zachytáva súpisy obyvateľstva v Šarišskej župe v rokoch 1780 - 1870 a zoznam F. Uličného: "Zoznam obcí v krajinskom súpise 1828".

Župné písomnosti skupiny C spracoval vo forme štyroch inventárov a čiastkových inventárov v 60. rokoch J. Šenko (podžupan, zborové orgány župy, orgány správneho aparátu župy, župná účtáreň a pokladnica, hlavnožupanský miestodržiteľ a hlavný župan, verejnosprávny výbor, lesný podvýbor).

Okrem fondu Šarišskej župy sa v ŠOBA Prešov nachádzajú zlomky fondov Zemplínskej župy a Užskej župy (resp. župného mesta Užhorod).

Fond Zemplínskej župy tvorí 13 krabic administratívnych spisov podžupana z obdobia 1886 - 1902. Spisy obsahujú rôzny materiál, ako napr. dodatočné zápisy v matrikách, vydávanie cestovných pasov, vojenské záležitosti, opravy ciest a mostov a pod. Uvedený materiál spracováva v roku 1990 formou inventáru J. Olejárová.

Fond Užskej župy tvorí 5 krabic a obsahuje časti druhopisov matrik, výpisy z matrik, zoznamy voličov okresov Veľké Kapušany a Užhorod (1879), materiály niektorých stredných škôl v Užhorode z prvej pol. 40. rokov 20. storočia. Prevažnú časť fondu tvoria sčítacie hárky mesta Užhorod (1857, 1869). Tento fond doposiaľ nie je spracovaný.

Súčasný stav spracovania župných fondov v ŠOBA Prešov umožňuje bádateľom využívať všetok archivovaný materiál. V budúcnosti bude pravdepodobne žiadúce vynešiť otázku spisového materiálu, ktorý nie je spracovaný vo forme archívnych pomôcok, lebo súčasný stav môže uspokojiť len časť bádateľskej verejnosti. Bolo by azda vhodné porovnať stav spracovanosti župných fondov i v ďalších oblastných archívoch na Slovensku a na jeho základe vysloviť konečné rozhodnutie.

M. Belej

Štátny okresný archív v Prešove

Štátny okresný archív v Prešove sídli v historickej budove bývalého župného domu na ulici Slovenskej č. 40 a na Hlavnej ulici č. 73. Je v podnájme Bytového podniku mesta Prešova.

ŠOKA zriadený 15. júna 1960 na základe uznesenia rady ONV v Prešove č. 24. Do okresného archívu bol začlenený Okresný archív v Sabinove a Mestský archív Prešov.

Veľmi zlé časy zažil archív počas II. svetovej vojny. Archív mal byť vysťahovaný do Národného múzea v Martině. Mesto nestihlo vykonať túto povinnosť a tak roku 1945 komando SS vysťahovalo archív do Ružomberka a Opavy. Jednalo sa o tri vagóny vzácného archívneho materiálu od roku 1247. Dva vagóny boli bombardovaním zničené a do Prešova po strastiplnej ceste sa vrátila len malá časť, ktorú umiestnili na radnici mesta v tzv. Caraffovej väznici.

Prvým archívárom v Prešove bol Ján Karpenčí a to od roku 1954. Počiatočné obdobie okresného archívu bolo obdobím zachraňovania a sústreďovania archívnych fondov. V archíve sa nachádza materiál zo stýročných miest Prešov, Sabinov, Lipany, Veľký Šaniš.

Archív eviduje 495 fondov o cca 1 800 bm spisového materiálu, pričom cca 2000 bm sa nachádza v spisovniach orgánov a organizácií a to od roku 1965. Základ tvoria fondy: Magistrát Prešov 1247 - 1922, Magistrát Sabinov 1347 - 1933, Mestečko Lipany 1646 - 1927, Cechy mesta Prešova, Cechy mesta Sabinova, štátna a obecná správa, školy, podniky, JRD, spolky, súdy, prokuratúra a i.

Medzi najcennejšie písomné dokumenty patrí listina Belu IV. z roku 1247, erbové listiny mesta Prešova, výsadné listiny slobodných kráľovských miest Prešov, Sabinov, Veľký Šaniš, kronika mesta Sabinova písaná od roku 1446 - 1923 a i.

Záujem o štúdium je veľký. Študujú tu bádatelia z Poľska, Maďarska, Nemecka a v tom roku aj z Izraela. V Prešove sa nachádza Katedra dejín a archívnicka a denne nás navštevujú jej poslucháči. K získaniu poznatkov im slúži archívny materiál, ako aj odborná literatúra z našej knižnice.

Poskytujeme radu a konzultácie študentom pri SOČ, vysokoškólakom pri diplomových prácach. Vedeťme exkurzie pre žiakov stredných a

základných škôl na vybranú tému, spojenú s odborným výkladom a ukázkami.

Najväčším problémom archívu je nedostatok priestorov. Neprijímal sa žiadny materiál zo spisovní a to od roku 1965. Situácia sa aspoň sčasti vyriešila v roku 1993, kedy bolo archívu pridelené horné poschodie v tzv. župnom dome. Mohla sa prevziať časť materiálov, ktoré už dávno patrili do archívnej úschovy. Veľká časť ostáva stále mimo archívu. ŠOKA v Prešove by si zaslúžil samostatnú veľkú budovu, kde by bolo všetko sústredené, zobral by sa archívny materiál zo spisovní a boli by voľné miesta aj pre získavanie archívneho materiálu v ďalších rokoch.

Veľká vďaka patrí celému radu pracovníkov, ktorí zachraňovali a vo veľkej miere sprístupňovali archívne fondy. Sú to: Ján Karpanci, Ján Špyrka, Ľudovít Grand, Ernest Gorzó, Magda Štegenová, Štefan Andraščík, Matej Dobrik, Jozef Šarišský, Darina Ježková, Ágnes Vargová, Viera Verdonová, PhDr. Ferdinand Uličný.

V súčasnosti pracuje v archíve: Mgr. Ľubica Kováčová - naditefka, ukončila VŠ odbor archívnictva v roku 1985, Veronika Králiková od roku 1978, Blanka Baňasová od roku 1985, Gabriela Husárová od roku 1994, Anton Dopirák od roku 1992, Miroslav Pravda od roku 1993 (v súčasnosti na CVS), A. Dopirák a M. Pravda ukončili dvojročný kurz archívnictva.

Ľubica Kováčová

V tom našom archíve

*V tom našom archíve,
sme ešte nažive,
sem - tam sa smejeme,
niekedy plačeme,
stále sme, ale svoji,
v kľude i nepokoji.*

Lubica, je riaditeľka,
ale sranda s ňou je veľká,
s bádateľmi si hneď tyká,
na novoty ťažko zvyká,
nervy svoje ovláda,
no nábytok často prekladá.

Veronika, naše dieťko,
žiari nám vždy ako kvietko,
živý príklad nášho trudu,
oddala sa Okresnému sídlu,
počut figle by len chcela,
upravená, naladená, prasto skvelá.

Blanka, to je iný hračič,
je to náš malý dumkáčik,
pomôže vždy v každej chvíli,
pre každého úsmev milý,
no uberú jej z radovanok
veľké reči malých stránok.

Ďalšia v rade, Gabriela,
väčšinou vždy veselá,
malokedy býva smutná,
šalátik jej veľmi chutná,
občas si aj zanadáva,
že tí ľudia sú otrava.

Miro, Miro, chlapec vzácny,
úsmev jeho nie je lacný.
Z úradu už volajú,
kedy sa ho dočkajú.
Čakajú ho ale márne,
Miro išiel do čistiarne.

O Tónovi všetci vieme,
že on nás ešte drieme.
Preberie ho zhon v kancelíku,
zašije sa v inventaríku.
ON(V) je jeho láska,
až mu z nej v hlave praská.

Anton Dopirák

ZO SVETA

*Lublanské sympozium o výučbe archívnictva a výchove
archivárov v postkomunistických krajinách*

Sekcia pre vzdelávanie a výchovu archivárov Medzinárodnej rady archivov usporiadala v dňoch 26. 10. - 29. 10. 1994 v Ľubľane sympóziu o dôsledkoch politických zmien v krajinách východnej a strednej Európy na vyučovanie archívnictva a formovanie budúcich archivárov. Toto podujatie, ktoré organizoval Národný archív Slovenskej republiky v spolupráci s

Filozofickou fakultou univerzity v Lubľane, podporili (najmä finančne) Ministerstvo kultúry a Ministerstvo vedy a techniky Slovenskej republiky a Ministerstvo zahraničných vecí švajčiarskej federálnej vlády.

Po úvítacích prejavoch organizátorov a hostiteľov v reprezentačných priestoroch lubľanského hotela Lev, sa vlastný odborný program sympózia začal prednáškou predsedu výboru C. Coutura o zmenenej realite v Európe a súčasných perspektívach archívnictva. V príspevku sa hovorilo o hlavných činiteľoch transformácie vzdelávania v tomto odbore. Kanaďan Coutur, profesor montreálskej univerzity, zdôraznil najmä štyri významné momenty, ktoré v blízkej budúcnosti ovplyvnia vývoj a perspektívy archívov a archívnictva. Predpokladá výrazný nárast bádateľských aktivít v archívoch, čoraz širšie uplatnenie informačnej technológie v archívnej praxi, následné normalizačné tendencie a skvalitnenie procesu evalvácie.

Rakúsky účastník sympózia, riaditeľ viedenského Domáceho, dvorského a štátneho archívu L. Auer, sa venoval dejinám archívov a archívnictva v strednej a východnej Európe. Upozornil na potrebu skúmania histórie archívnictva, poznávanie dejin genézy tohoto odboru vedeckej činnosti. Na jeho vystúpenie zareagovala v diskusii profesorka archívnictva zo sofijskej univerzity Š. Petkova, ktorá navrhla vydať monografiu dejin archívov a archívnictva, ktorú by zostavil medzinárodný autorský tím.

V prvý deň konania sympózia odznel referát riaditeľa Historického a archívneho inštitútu v Moskve, profesora Jevgenija Starostina, ktorý kriticky zhodnotil výsledky sovietskej archívnej vedy a príspevok riaditeľky Archívnej školy v Marburgu, Angeliky Menne - Haritz o diferenciách v archívnej terminológii krajín západnej a východnej Európy (za neprítomnú autorku referát prečítal a na otázky a pripomienky pléna reagoval pedagóg marburskej školy R. Potley). Účastníci symózia upozorňovali v diskusii najmä na problematiku archívnej terminológie z hľadiska informatiky. Diskusné vystúpenia prezentovali súčasnú úroveň rozvoja archívnictva a archívnej vedy v jednotlivých európskych i zámorských krajinách (USA, Kanada, Japonsko) i rozdielnosť pohľadu na viaceré problémy teoretického i praktického archívnictva.

Na záver prvého dňa rokovania sa účastníci sympózia stretli na slávnostnej recepcii na romantickom lubľanskom hrade. Je všeobecne známe, že práve na takýchto neformálnych stretnutiach sa veľmi erudovane a efektívne diskutuje a polemizuje, nadväzujú sa perspektívne kontakty a vymieňajú sa závažné informácie a skúsenosti. Práve takúto podobu mal

večer na ľubľanskom hrade a esprit debatám nepochybné dodalo i skvelé slovinské víno.

Druhý deň sympózia otvoril referát profesora ľubľanskej univerzity J. Žontara o výučbe archívnictva na univerzitách východnej a strednej Európy. V náväznosti na jeho vystúpenie informoval J. Roháč o dejinách, súčasnosti a perspektívach vysokoškolskej prípravy archívárov na Slovensku. Projekt odbornej výchovy archívárov na Univerzite Komenského v Bratislave viacerí účastníci sympózia pozitívne hodnotili a konštatovali, že má európske parametre. (Osobitne potešila priaznivá reakcia profesora B. Delmasa z parížskej École des Chartes.)

Program rokovania potom pokračoval vystúpením poľskej účastníčky I. Mamczak - Gadkowskej z poznanskej univerzity. Vo svojom referáte informovala o vzdelávaní podnikových archívárov. V Poľsku organizuje pre pracovníkov podnikových archívov archívna správa odborné kurzy. Na otázku kvalifikovaného dozoru nad hospodárskymi archívmi, upozornil riaditeľ archívu v Terste U. Cova. O francúzskom riešení tohoto problému - kontrola podnikových archívov ošobitným riadiacim orgánom a sústreďovanie hospodárskych archívov do niekoľkých centráľ - hovorili B. Delmas a P. René Bazin.

Poslednou odbornou prednáškou sympózia bolo vystúpenie riaditeľa archívnej školy v Hazagu T. Thomassena, ktorý sa zameral na vzdelávanie, postavenie a využitie tých pracovníkov archívov, ktorí nemajú vysokoškolské archívárske vzdelanie. Sú to predovšetkým absolventi univerzít, ktorí potom absolvujú archívny kurz a ďalej stredoškolsky vzdelaní archívári. Thomassen uvažoval o možnosti zapojenia takto pripravených archívárov do vedeckého bádania a riešenie našiel v ich zaradení do bádateľských tímov. Odborné problémy sa, možno onedlho, objavia aj v slovenskom archívnictve. V našich archívoch v súčasnosti pracuje nezanedbateľné množstvo archívárov, ktorí získali vysokoškolské vzdelanie v inom odbore ako archívnictvo (právo, dejiny, jazyky, pedagogika), ba dokonca sú absolventmi techniky, ekonómie... Druhú veľkú skupinu predstavujú stredoškooláci bez archívnej prípravy. Pre týchto pracovníkov by sa mal pripraviť projekt odborného vzdelávania - či už na úrovni kurzu v niektorom významnom archívnom zariadení alebo absolvovaním bakalárskeho štúdia archívnictva na Univerzite Komenského.

Na záver rokovania predsedu výboru C. Couture zhodnotil priebeh sympózia, rezumoval jeho výsledky a odporúčania a ocenil odbornú úroveň

prednesených príspevkov i diskusie. Materiály sympózia budú publikované v ročenke Medzinárodnej rady archivov Janus.

Súčasťou odborného programu sympózia bola i exkurzia v Národnom archíve Slovenskej republiky, kde účastníkov prijal riaditeľ archívu V. Žumer.

Pozorní hostitelia pripravili, ako bodku za úspešným sympóziom, výlet do jaskynného komplexu Postojna jama, ktorý patrí k prírodným skvostom Slovinska - tejto neverteľkej, ale zaujímavej a pohostinnej krajiny.

Juraj Roháč

DISKUSIA

*Doterajšie i naďalej pretrvávajúce zámery náplne odboru
archívnictvo na Filozofickej fakulte Univerzity
Komenského v Bratislave*

Odbor archívnictva na Katedre slovenských dejín a archívnictva Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave vstúpil do jubilejného roku svojej činnosti. Toto vysokoškolské pracovisko vchovalo niekoľko generácií slovenských archivárov a počas svojho pôsobenia pomáhalo sformovať osobnostný profil vysokoškolsky vzdelaného archivára. O náročnosti a odbornej úrovni štúdia archívnictva na Univerzite Komenského slovenska archívna verejnosť nepochybuje. Kritické pripomienky sú (alebo by mali byť) prejavom záujmu o ďalší kvalitatívny rast. Učiteľia odboru sú v kontakte s archívnymi pracoviskami a majú jasnú predstavu o cieľoch a zameraní výučby mladých archivárov. Súčasný model vysokoškolskej prípravy považujú za kvalitný a perspektívny a čo je najpodstatnejšie i za vývojaschopný! Pri príprave prijímacích pohovorov na FF vedenie fakulty rozhodlo o jednotnej úprave študijných kombinácií v záujme vytvorenia rovnocenných podmienok a nárokov na poslucháčov. Pri tomto, nepochybne dobre mienenom kroku, sa však pozabudlo na špecifiká niektorých odborov. Medzi tieto odbory patrí aj archívnictvo. Podľa upravených podmienok by sa

síce archívnictvo na FF UK naďalej študovalo v optimálnej kombinácii s históriou - ako dvojodbor, ale poslucháč by si mohol zvoliť, či absolvuje štúdium ako historik (štátna záverečná skúška z histórie a diplomová práca z histórie) alebo ako archivár (štátna záverečná skúška z pomocných vied a archívnictva a diplomová práca na základe štúdia originálneho pramenného materiálu). O dôsledkoch takéhoto kroku netreba snáď veľa hovoriť! Učitelia na odbore archívnictva sa proti tomuto zámeru vyslovili na pôde akademického senátu fakulty a rozhodli sa svoje stanovisko v písomnej forme predložiť vedeniu fakulty, akademickému senátu, Odboru archívnictva a spisovnej služby MV SR a celej slovenskej archívárskej verejnosti:

* Tento školský rok je 45. jubilejným rokom výučby archívnictva na našej fakulte. Hoci vždy išlo o "odborné štúdium archívnictva" - dlhé roky jednodoborové a vždy neučiteľské, v skutočnosti, od samého vzniku špeciálnej prípravy archivárov, to bolo štúdium dvojpredmetové. Učebné plány zahŕňali všetky pomocné vedy historické, archívnictvo a tri (kedysi s povinnou ruštinou štyri) cudzie jazyky: latinčinu, nemčinu a maďarčinu. Tieto predmety tvorili jednu polovicu učebnej látky. Druhú polovicu vypínala história v plnom rozsahu. Išlo teda o píše koncentrovanú výučbu odborníka - historika špecializovaného na prácu s originálnym pramenným materiálom.

Odbor archívnictva na katedre národných dejín bol vždy jediným pracoviskom na Slovensku, ktoré usmerňovalo svojich poslucháčov na prácu v starších slovenských dejinách. Zvýšený dôraz na prácu v období stredoveku určovala skutočnosť, že u nás niet skoro archívu (okrem archívov centrálnych úradov), v ktorom by neboli uložené aj písomné pramene už od 13. storočia. Nikdy sme však nerobili prekážky tým študentom, ktorí mali odborný záujem o mladšie obdobie.

Aj keď archívnictvo dlhé desaťročie figurovalo v zoznamoch prednášok ako jednopredmetové štúdium, vždy sme ho chápali ako dvojpredmetové! Vyjadrením dvojpredmetového chápania štúdia je od roku 1987 nielen to, že v učebných plánoch sa uvádza ako dvojkombinácia, ale aj ustanovenie povinnej štátnej záverečnej skúšky z histórie, ako sprievodného predmetu.

Na našom odbore sme, pochopiteľne, uprednostňovali diplomové práce z pomocných vied historických a archívnictva, ale v každom absolventskom ročníku je aj dost' prác, ktoré vznikli na výslovene historické témy. Opakujeme, vždy sme vychádzali v ústrety záujmom našich študentov!

Študijný odbor archívniectvo v kombinácii s históriou je plne odôvodnený, nielen vzhľadom na programovaný profil nášho absolventa, ale hlavne na prípravu pre prácu v archíve, či inom vedeckom ústave historického zamerania. Rovnocenné rozdelenie učebného plánu medzi archívniectvo a históriu je logické a jedine prospešné. Ide totiž o prípravu plnokrvného historika - odborníka.

Tendencie, aby sa archívniectvo kombinovalo aj s inými predmetmi, nevznikli len v posledných rokoch. Vyskytovali sa už aj v prvých rokoch existovania tohoto odboru. Celkom výnimočne sa raz pripustila táto kombinácia s národopisom (absolvovala ju jediná poslucháčka - dr. Tibenská). Práve táto skúsenosť nás presvedčila, že je potrebné zotrvať na jedinej možnej kombinácii (archívniectvo s históriou), pretože iný sprievodný predmet môže ísť jedine na úkor histórie, čo je pre profil absolventa archívniectva neprijateľné! Tak, ako v minulosti, tak aj teraz tých študentov, ktorí majú záujem aj o iný vedný odbor (napr. národopis, dejiny umenia, archeológii...) usmerňujeme tak, aby si okrem vlastnej povinnej kombinácie pribrali špeciálne prednášky z predmetu, o ktorý majú záujem, na inom odbore. Nevylučujeme ani možnosť, aby študovali niaraz tri predmety (tak začala študovať popri archívniectve a histórii latinčinu poslucháčka P. Maila - teraz v 3. ročníku latinčinu prerušila).

Aby sme dokazali zodpovedne pripraviť študentov pre slovenské archívy, môžeme a musíme (je to jediná schodná cesta) dôsledne dodržiavať učebný program vypracovaný pre kombináciu archívniectvo s históriou, v ktorej archívniectvo nie je voliteľný predmet, ale je rovnocenným predmetom s históriou a v tejto kombinácii je zároveň predmetom profilujúcim.

Odbor archívniectva na Katedre slovenských dejín a archívniectva FF UK je jediným pracoviskom na Slovensku, ktoré pripravuje odborníkov - archivarov pre slovenské archívy (pokus o založenie obdobného pracoviska na FF v Prešove zatiaľ zostal len v rovine experimentu). Slovenské archívy majú skutočný záujem na obsadení pracovných miest práve našimi absolventami. Ak by (teoreticky) všetci absolventi nášho štúdia odchádzali pracovať len do archívov, tak by dopyt po nových adeptoch nebol plne uspokojený! V súčasnosti očakávame v slovenskej archívnej organizácii výrazné zmeny. Nepochybne dôjde k narastu archívnych zariadení, ktoré vyvolajú zvýšený záujem o absolventov štúdia archívniectva (očakávame vznik nových cirkevných archívov, komunálnych archívov, archívov súkromných firiem a podnikov...).

Nečudo, že archivárska verejnosť vždy pozorne sledovala odbornú prípravu archivárov na našej fakulte a uvítala, keď sa toto štúdium profilovalo síce ako dvojodborové, ale s dominanciou archivníctva! Požiadavka chápať toto štúdium ako dvojodborové, v ktorom by boli oba predmety (archivníctvo a história) úplne rovnocenné a záviselo by len od poslucháča, v ktorom predmete bude absolvovať, by - z pohľadu slovenských archivárov - bola krokom späť! Nepochybujeme, že i napriek lákavým témam z historicky tabuizovaných období či udalostí, by si archivníctvo uchovalo pre niekoľkých poslucháčov priťažlivosť a rozhodli by sa v ňom svoje štúdium absolvovať. Z hľadiska potrebného rozvoja odboru i vývoja univerzitného štúdia archivníctva by to však znamenalo stagnáciu. Prerušila by sa takmer polstoročná kontinuita. Archívy by prestali byť dopĺňané mladými absolventami a - pri dlhšom výpadku - by mohlo dôjsť k úpadku odboru. Slovenská historická veda a slovenské archivníctvo potrebuje našu špecializáciu a rozhodnutie zasiahnuť do procesu prípravy vysokoškolsky vzdelaných archivárov by sme v našej historiografii veľmi rýchlo pocítili.

Súčasný model vysokoškolskej prípravy archivárov na FF UK je výsledkom dlhoročnej namáhavej cesty hľadania, overený v každodennej praxi. Rozhodne nie je celkom dokonalý a je i tu čo zlepšovať. Nie však tak, ako by k tomu došlo pri chystanom zásahu zo strany vedenia FF UK do profilácie študentov.

Na nedávnom sympóziu Sekcie pre vzdelávanie a výchovu archivárov Medzinárodnej rady archívov, ktorá sa uskutočnila v októbri v slovinskej Lubláne, prítomní zahraniční a medzinárodne uznávaní odborníci ocenili náš systém výchovy a projekt štúdia archivníctva. Špecializovanou výchovou archivárov s náročným projektom výučby sme sa zaradili medzi skutočné archivárske veľmoci (Francúzsko, Nemecko, Poľsko). Tento úspech nás zaväzuje. Skutočne chceme toto všetko opustiť kvôli manifestačnému zdôrazňovaniu "práva slobodnej voľby poslucháča"? Poslucháč si predsa môže vybrať z desiatky najrôznejších kombinácií s históriou (a môže si, napokon, sám celkom nové kombinácie kreovať)!

Pre nás, učiteľov na odbore archivníctva, prinesie takýto počin doteraz nepoznaný pocit mámosti, mámosti vynakladaného úsilia, stratu kontaktov s archivnými pracoviskami, stratu pocitu cieľavedomej práce. Slovenské archívy stratia pravidelný prisun požadovaných odborníkov, ba čo viac, stratia dôveru v naše pracovisko, dôveru vo vysokoškolskú prípravu

archivárovi! Nie je to predsa len priveľká obeta v mene - možno dobre mysleného ale nedomyšleného - hesla "slobodného rozhodovania"?

Odbor archívnictva žiada, aby sa archívnictvo študovalo i naďalej v kombinácii s históriou a aby poslucháči archívnictva i naďalej dostávali plnohodnotné historické vzdelanie. Žiadame však, aby v tejto kombinácii bol predmet archívnictvo určujúcim a aby poslucháči tohoto štúdia absolvovali ako vysokoškolsky vzdelaní archivári, t.j. aby štátnu záverečnú skúšku vykonali z archívnictva a obhájili diplomovú prácu z pomocných vied historických alebo archívnictva. Dominanciu archívnictva v tejto kombinácii navrhujeme vyjadriť i modifikáciou názvu študovaného odboru - teda nie archívnictvo - história, ale tak, ako to už v minulosti aj bolo archívnictvo s históriou!

Veríme, že vedenie fakulty, akademický senát FF UK i akademická obec pochopia, že tento náš krok je v záujme archívnictva i našich študentov, že nám ide len a len o dobro a nie o osobné ambície a obmedzovanie práv poslucháčov. O našom zámere chceme informovať riadiaci orgán slovenského archívnictva na MV SR i slovenskú archívársku verejnosť.*

učitelia odboru archívnictvo

K problémom spracovávanía torzovitých feudálnych rodových archívov.

Pri spracovávaní a najmä usponadaní rodových fondov sa vyskytnú nemalé problémy súvisiace práve s ich torzovitým zachovaním registratúr, elenchov a iných pomocných kníh k archívnym dokumentom. Nie je tomu inak ani pri usponadaní torzovite zachovaného fondu Stáray - Michalovce, ktorý má svoju pohnutú históriu. Veď jeho listinný materiál je v Maďarsku, ako aj podstatná časť originálnych archívnych dokumentov. To, čo z neho ostalo na Slovensku bolo do ŠOBA Prešov prevzaté 18. 12. 1957 zo ŠA v Levoči. išlo o materiál cca 32 b.m., ktorý bol nájdený v r. 1949 v depozitári policajného trestného súdu v budove bývalého ONV v Michalovciach. Tento archívny

materiál prevzala vtedajšia Oblastná pobočka Pôdohospodárskeho archívu v Humennom. Bolo to torzo rozsiahlejšieho archívneho fondu Stárayovcov v Michalovciach a spríbuzneného rodu Waldstein so sídlom vo Vinnom. Pracovníci Oblastnej pobočky Pôdohospodárskeho archívu v Humennom tento vojnou poškodený písomný materiál v r. 1949 - 1952 očistili a podľa ich možnosti základne utriedili. Niektoré písomnosti boli však v dezolátnom stave. Čiastočne boli vytriedené hospodárske písomnosti a účty ako aj súpisy majetkov. Ostatné písomnosti bez ohľadu na obsah a príslušnosť k jednotlivým registratúram boli po desaťročiach uložené do krabic. Týkalo sa to však len písomného materiálu Stárayovcov. Na archívne dokumenty Waldsteinovcov sa nebral ohľad. Tie boli bez označenia a chronologického usporiadania uložené s iným materiálom. V takomto stave bol fond odovzdaný v decembri 1952 do ŠA v Levoči a do ŠOBA v Prešove sa dostal po delimitácii v r. 1957, avšak protokol o preberaní sa nezachoval. Podľa karty JAF SR boli v r. 1973 - 1974 pokusy o jeho usporiadanie, ale žiaden záznam o usporiadaní, ani inventár fondu neexistuje. Preto sa koncom roka 1990 prikróčilo k jeho spracovaniu.

V prvej etape došlo k usporiadaniu archívnych dokumentov do r. 1850 ako aj inventarizácii máp majetkov a dedín Stárayovcov a v druhej etape od 3. štvrtroka 1994 sa prikróčilo k usporiadaniu ostatného spisového materiálu, prevažne majetkovooprávnej a hospodárskej povahy z obdobia po r. 1850 až do prvej pol. 20. storočia. Podľa skúseností od počiatku spracovania fondu sa zisťoval rozsypový stav materiálu a veľké znečistenie v ktorom bol uložený do krabic. Medzi spisovým materiálom boli zamiešané i písomnosti Šarišskej župy, ktoré bolo treba najprv vyčleniť a ako dodatky zaradiť k fondu Šarišskej župy.

Ako sme spomenuli, časť materiálu bola uložená v krabicach chronologicky, bez zreteľa na vecný obsah písomností. Len menšia časť písomností týkajúcich sa Stárayovcov a rodovo spriaznených Waldsteinovcov bola uložená osobitne v krabicach, avšak bez akéhokoľvek usporiadania, bez udania obsahu a chronológie. Podľa dostupných údajov bol fond Stárayovcov pôvodne rozdelený do troch skupín - na archívne dokumenty paternálne, maternálne a písomnosti rodu Petheo de Gersche. Posledná skupina bola z fondu ešte v r. 1989 vyčlenená a bol vyhotovený použiteľný elench. No časť archívnych dokumentov rodu Petheo sa našla ešte i pri usporiadaní rodu Stárayovcov. Tieto boli pričlenené i k tejto skupine.

Pri spracovaní vznikol problém prístupu a usporiadania tohoto zdevastovaného fondu tak, aby mal bádateľ - historik možnosť i pri takomto jeho stave vyexcerpovať z neho čo najviac pre seba. Pritom treba pamätať na to, že ide nielen o súčasného ale i budúceho bádateľa. Keďže je v záujme archívov čo najviac priblížiť i takýto neúplný fond bádateľom, prišli sme pri jeho usporiadaní k využitiu analytickej metódy obsahu materiálu. Vytvorili sme početné tématické skupiny a spisový materiál týchto skupín podľa povahy a proveniencie sa pričleňoval k patričným zložkám a dedinám Stáryovského panstva ako i k Waldsteinovcom, aby aspoň tak vynikol ich ucelenejší historický obraz a ich úloha v danom regióne a v správnej jednotke. Ide tu najmä o dediny v správe rodu Stáray a jeho spríbuzneného rodu Waldstein, ktorému Stárayovci vyčlenili určité dediny bývalého hradného panstva Vinné, kde mali vo Vinnom svoje sídlo.

Pritom sme sa pokúsili aj o rekonštrukciu pôvodných registratúr aspoň tam, kde sa to dalo. Podarilo sa nám hoci i s medzerami usponadať zachované písomnosti podľa tiež zachovaných elenchov, do pôvodných list a fasciklov (16. - 18. stor.), ako aj časť torzovite zachovaných archívnych dokumentov paternálnych a maternálnych a ich elenchov. Ako bolo spomenuté, ostatné torzovito zachované signované i nesignované písomnosti, kde nebola možná registratúra rekonštrukcia, boli sme nútení triediť podľa vecného obsahu, pričom - vzhľadom na rozsiahlosť a obsahovú rôznorodosť materiálu sme vytvorili takmer sto vecných, tématických skupín a pri postupujúcom usporiadaní je možný vznik aj ďalších. Je však pri tom prvoradá historické myslenie a objektivnosť pri zaraďovaní spisového materiálu do jednotlivých skupín. Až keď takto usporiadame všetky archívne písomnosti, chceme pristúpiť, po serióznej revízií vytvorených analytických skupín a ich opodstatneného začlenenia, k dôkladnej inventanzácii fondu, kde si však pri vytvorených tématických skupinách musíme vytvoriť i pomocný numerný systém pre rýchlejšie vyhľadávanie archívnych dokumentov takto spracovaného inventára. Záverom uvádzame, že reč archívnych dokumentov je od 14. - do pol. 19. st. prevažne latinská, maďarská a nemecká. Po r. 1850 väčšinou maďarská, nemecká a ešte i latinská. V staršom období sa slovenčina zjavuje len sporadicky a koncom 19. stor. ako aj začiatkom 20. storočia už častejšie.

OSOBNOSTI

Teodor Lamoš

Narodil sa 7.1.1921 v Rakove, okr. Martin. Zomrel 26. 12. v Tomášove, okr. Bratislava - vidiek. Pochádzal z rodiny Alojza Lamoša a Máne, rod. Ležákovej. Jeho manželkou bola Gizela, rod. Dekányová.

Študoval na gymnáziu v Kremnici, dejepis a zemepis na UK v Bratislave, v r. 1947 - 48 na L'École des Chartres v Paríži. R. 1943 získal doktorát, 1965 CSc. V r. 1943 - 45 bol asistentom Historického seminára FF, v r. 1945 - 50 pracovníkom Historického ústavu SAV v Bratislave.

Zaslúžil sa o archívny súpis na Slovensku v r. 1950 - 52, známa je jeho bibliografia k slovenským archívom (Bibliografia k archívom na Slovensku, Ba 1953). Ako nastupca P. Križku a M. Matunáka v mestskom archíve v Kremnici prehíbil jeho usporiadanie a vydal spravidu. Venoval sa aj histórii a to pri skúmaní starších slovenských dejín, v ktorých spájal historickú a geografickú metódu. Osvetlil osídľovací proces Kremnice a jej okolia. Bol vedúcim pracovníkom v slovenskej časti Atlasu čs. dejín (1965). Zúčastnil sa na príprave slovenského diplomatára, začal pracovať na komentovanom vydaní Anonymovej kroniky.

(podľa Slovenského biografického slovníka zv.III, s. 344 spracovala Z.K.)

Redakčná rada: V. Nováková, L. Vrteľ, J. Hanus, Z. Kollárová

Toto číslo pripravil kolektív ŠOBA Prešov v spolupráci so ŠOKA v Prešove

Technická úprava: M. Madáčová, Z. Kollárová